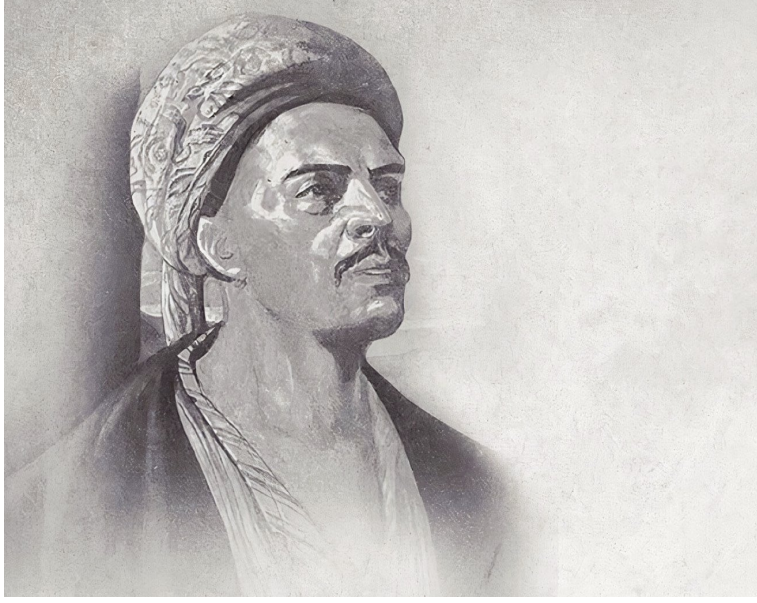

Mücadele Zeminimiz (I)

*“Şen olsun İstanbul payitahtımız
Akıbet dağılır ilimiz bizim”
[Serdarî]*

Çerçeve

Türkiye’de sosyalistler, genel olarak, içine doğdukları hayatı tanımamakla malul. İç içe geçmiş sebepleri var bu hâlin. Devletin sillesini üst üste yemiş olmak, bir önceki mücadele süreciyle kopukluk, Batılı tahlillere sığınmak ve fakat evrensel gerçekleri yerele yakıştıramamak, küçük burjuvazinin tayin edici etkisi gibi olgular sebep ve sonuç sarmalı hâlinde önümüzde duruyor. Yumağı çözmek çetin iş; teorik ve pratik görevleri zorunlu kılıyor. Dahası denenmemiş yollardan gitmeyi gerektiriyor; bu iş, azlığı ve tekinsizliği göze almaya denk geliyor.

Coğrafyaların, ana güzergâh olarak, kıra dayalı toplumsal formasyondan yola çıkarak modern biçimlere yönelimleri arasındaki benzerlik barizdir. Bu benzerlikten kaçış ve genel eğilimi reddetmek, “özcülük” belasını başımıza sarmaktadır ki içinden çıkılmaz, yanıltıcı bir hâldir. Öte yandan coğrafyaların özgünlükleri de barizdir. Toplumsal hafızaya ve davranış eğilimlerine temelden etki eden tarihsel arka plân, her bir ülkede nüanslıdır. Nüansları belirleyen çoğu zaman fiziksel meselelerdir; kimin kimle sınırdaş olduğu ya da kimin kimle daha fazla bir arada yaşadığı gibi nesnel mevzularla karşılaşırız sebep ararken. İdeoloji ise merkezde duran bir başka sebeptir; onun toplum saflarındaki varlığı, çoğu zaman es geçilir. Esasen bu es geçişin kendisi de ideolojiktir; es geçenin hizmet ettiği sınıf ile ilgilidir.

Türkiye toplumunun başka toplumsal formasyonlarla ortaklaşan eğilimleri veya özgünlükleri doğru kavranamamaktadır. Ortak noktalar ayrıma tâbi tutulurken, özgün yanlar silinmektedir. Örneğin, Asya tipi üretim tarzı tezi, böyle bir ayırım işleminin ürünüdür. Türkiye’de sınıf kavgasının ve devrimin olmayacağı ön kabulünün (olmaması isteğinin) gerekçesi olarak tasarlanmıştır âdeta. Toplumun, devlet iktidarıyla ve onda etkin olmuş temel gruplarla kurduğu tarihsel ilişkinin devrime kapı aralayan özgün vaziyeti ise silinme işleminin merkezindeki meselelerdendir. Türkiye devrim tarihinin, bugünün küçük burjuva okumasında yerine oturtulamayan, iktidar kavgasının merkezindeki devrimci şahsiyetleri, yeri gelmiş Şeyh Bedreddin örneğinde olduğu gibi, o çağda bugünkü anlamı ile var olmayan Aleviliğe asimile edilmeye çalışılmış –ki bu çaba Aleviliğin istismarını da içerir– yeri gelmiş unutturulmuşlardır.

Coğrafyamızda halk mücadeleleri, iktidar ve esasen devlet iktidarı eksenli olmuştur. Başka bir ifadeyle burası Latin Amerika veya Afrika değildir. Tarihsel seyirde iktidar dışı bir çatışma alanı bulunmamaktadır. Bir veri olarak kabul edilen iktidarın, aşağıdakilerin mi, yoksa üsttekilerin mi çıkarlarına hizmet ettiği mücadele zemininde bir köşe taşıdır. Bu vaziyet, kapitalist çağ öncesi toplumsal mücadelelerin “kısmi karakteriyle” ilgili olduğu kadar (Bu ilgi, işin evrensel yönüdür) Doğu’nun, özelde ise Anadolu’nun (Rûm’un) Hitit’ten bu yana belirgin olan “imparatorluk” geçmişiyle de bağlantılıdır. Edirne’ye dönüşünden itibaren örgütlü bir çevrede bulunan Şeyh Bedreddin’in devlet idaresine girişi, alttakilere doğru yeniden toprak tahsisleri yapması ve Musa Çelebi’nin iktidardan düşmesini takip eden isyanı bu noktayı işaret eder. Burada isyan iktidara yöneliktir, iktidar içindir. Ankara Savaşı’nın yarattığı yıkım iklimine denk gelmesi anlamlıdır.

İktidarsızlığın, yıkım ve yok oluşa eş değer görülmesi ise ikinci bir köşe taşı ifade eder. Moğol istilalarından, Balkan bozgunlarına pek çok deneyim kolektif hafızaya yer etmiştir. Toplumun tercih sebeplerinde, öteden beri “kuzguna yem olmamanın” önemli ağırlığı vardır. Tarihimiz; viran olmuş köylerin, yolda kalmış göçlerin, kıtlıkta dağılmış ailelerin izleri ile yüklüdür. Zira iktidarsız yaşamı mümkün kılacak alternatif yapılar yoktur veya çok zayıftır. Bu anlamda Batı ile Doğu arasında net zıtlıklar vardır. Bir yerde zaaf olan, diğer yerde yaşam alanı olarak temayüz eder. Bu anlamda, söz gelimi Alman prenslik düzeni de Avrupa ülkeleri arasında değiş tokuş edilen hanedanlar da Anadolu’ya uzak işleyişlerdir.

Üçüncü köşe taşı ise karşı koyuş ve isyan iradesiyle ilgilidir. Türkiye’de iç savaş sorgulamalarında, savaşın taraflarının olmadığını savunan bir tez öteden beri vardır. Bu yaklaşım bir yerde coğrafyamızda “sivil toplumun yokluğu” fikrini temel alır. Hâlbuki ne “sivil toplum” ne de bu olguya ait Batılı tarihsel arka plân, coğrafyamızda olan biteni açıklamaya muktedir değildir. Esasen toplum “uyuşuk, olana bitene kayıtsız, devlete kul köle” değildir; onun devletle olan ilişkisi gerilimli, temkinli ve yakıcıdır; alternatif

iktidar ihtimaline göre şekillenmeye müsaittir. İhtimal anları, devrimci mücadelenin de yükseldiği anlardır. Örneğin, Türkiye 1960'ların sonundan itibaren, 12 Eylül'e kadar bu hadiseyi yaşamıştır.

Dış müdahaleye konan mesafe dördüncü köşe taşıdır. Öyle veya böyle, yaşadığımız topraklar işgali reddetmiştir. Bir bünyenin varlığı ile ilgilidir. Ulus devletin kısa tarihsel deneyimine sıkışan zihin, Anadolu'nun göçe açıklığını, kültürel çeşitliliğini ve hatta konar göçerliğini; yer yer zayıflık, yozluk, saflığı bozan hadiseler kabilinden ele alırlar. Bu kavrayışsızlık, Kurtuluş Savaşı gibi seferberlik hadiselerini ancak dar bir asker elitin "dehası" ile açıklayabilir. Hâlbuki toplumu tanıyan Devlet, ölü doğmuş bir belge olan Sevr'i köpürtmeyi bilmiş; İzmir'in işgalini topyekûn mücadele imkânına basamak yapabilmiştir. Bu anlamda, Şevket Süreyya'nın, *Suyu Arayan Adam* eserinin başlarında, toplanan asker kıt'ası ile yaptığını iddia ettiği sohbette çizdiği "beş benzemez, davası belirsiz, birbirinden habersiz" Anadolu insanı profili, onun Kemalizme jestinden/diyetinden ibarettir; kuvvetle muhtemel böyle bir olay yaşanmamıştır; en azından aktarıldığı gibi yaşanmamıştır.[1] Bünye, "ulustan" önce ve ötedir ancak ulus muhayyilesine de olanak verir. İslam, bu bünyenin merkezindedir ve çok özgün yanları olan bir ideolojik/politik hâdisedir. Misal, Nâzım'ın, Anadolu'yu işgale ahdetmiş Çarlara, Rus diyarında kafa tutan cesaretinin altında bu köşe taşının izleri görülür.[2]

13. yy.'da Anadolu bir viraj almış, yukarıda çizmeye çalıştığımız çerçevenin teşhis edebileceğimiz bir örneğini vermiştir. Toplumumuz ve konuştuğumuz dil, çok büyük ölçüde bu momentin eseridir; bir yerde, kopmakla bağlanmak arasında kararsız kaldığımız doğum anlarından birisi de bu momenttir. Modern sosyalist hareketin mensupları Yunus'u içten içe sever fakat naif ve uzak bulurlar. Mücadele tarihimize bağımız kopmuş, olsa olsa sezgiye dayalı bir sempati düzeyinde kalmıştır. Bilinçli bir sahiplenme hâlimiz yoktur. Bilinç, şuurun yerine ikame edilmiş bir kelime olarak, eskisinin aksine, sanki manevî bir unsur taşıymıyormuş imajı vermektedir. Hâlbuki vicdan (*conscience*) ve bilinç (*consciousness*); en öykünülen, en pozitivist, en bilimsel "Batı'da" neredeyse tek kelimedir.[3] En nihayetinde bahsedilen bu insanî etkinliğin merkezinde "içten hissetmek, kavramak, farkında olmak" vardır. Zihinde içeri[y/ğ]e ait bir şeyin kalmaması ise bugün Türkiye sosyalist hareketinin âdeta amentüsü hâlini almıştır. Yunus Emre'ye bu eleştiri zaviyesinden bakıldığında gerçek anlamıyla bilinç devreye girmekte, tarihsel diyalektik materyalist bir kavrayış mümkün hâle gelmektedir.

—devam edecek—

Onur Şahinkaya
8 Mart 2024

Dipnotlar:

[1] Şevket Süreyya, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı askerlerini şöyle konuşturuyor: “Bizim dinimiz nedir? Biz hangi dindeniz. Hep birden, ‘Elhamdü-l-illâh Müslümanız’ diye cevap vereceklerini sanıyordum. Fakat öyle olmadı, cevaplar karıştı. Kimisi ‘İmamı âzam dinindeniz’, kimisi ‘Hazret Ali dinindeniz’ dedi. Kimisi de hiçbir din tayin edemedi. Arada, İslâm’ız diyenler de çıktı. ‘Peygamberimiz kimdir?’ deyince, onlar da pusulayı şaşırdı. Akla gelmez peygamber isimleri ortaya atıldı. Hatta birisi, ‘Peygamberimiz Enver Paşa’dır’ bile dedi.” Güçlü eserin bu kısmında yazılanların ciddiye alınır bir tarafı yoktur.

[2] Vâlâ Nureddîn, şairin çok erken dönemlerinden itibaren tanıklıklara yer verdiği *Bu Dünya’dan Nâzım Geçti* isimli kitabında, ünlü çarların mezarları başında Rus rehberin saygıyla sesini alçaltarak konuşmasına karşın, Nâzım’ın paltosunu sırtına atıp, kasketini yan devirip, bulundukları yerde sigara içilmesi yasak olmasına ve uyarılara rağmen, ağzına sigara tutturmuş vaziyette küçültücü bir tavır takındığını aktarır; kendisinin de dâhil olduğu bu tavırlar için “Çarlığın siyasetini safça protestoydu,” der.

[3] Ferit Devellioğlu sözlüğünde, “şuur” karşılığı olarak “anlamak” ve “hissetmeyi” arka arkaya verir. Meninski, Thesaurus’unda, 17. yy. Türkçesini kayda geçirerek Latince karşılıklarını verirken “şuur” için “bilme, farkında olmak” anlamlarıyla “şair olma” (*poetam esse*) anlamını bir arada verir. Bilmek ile içten hissetmek arasına keskin ayrımlar konması yenidir.